

LUNDS UNIVERSITET

Samhällsvetenskapliga fakulteten

Sociologiska Institutionen

"I is for inclusion." EU:s i2010-strategi och
beskrivningen av informationssamhället.

Författare: Mikael Linnell

Uppsats Soc K01, 61-90 p

Handledare: Birgitta Ericson

Vårterminen 2009

Abstract

Författare: Mikael Linnell

Titel: "I is for inclusion." EU:s i2010-strategi och beskrivningen av informationssamhället

Handledare: Birgitta Ericson

Kandidatuppsats Soc K01, 61-90 p

Sociologiska Institutionen, vårterminen 2009

Bakgrund: Våren 2000 enades Europeiska Rådet om att senast år 2010 ha omformat Europa till världens mest konkurrenskraftiga kunskapsbaserade ekonomi. Riktlinjerna samlades i den s.k. Lissabonstrategin. Europeiska Kommissionens sektion för *Media och Informationssamhälle* antog 2005 sin agenda för Lissabonstrategin: Genom att skapa ett informationssamhälle för tillväxt och konkurrens skulle man nå de uppsatta målen. Men för att lyckas med detta projekt måste *alla* europeiska medborgare delta. Alla måste genomgå en kunskapsmässig uppgradering som en förberedelse inför det stora klivet in i kunskapssamhället. Medborgarna ska rustas med "digital kompetens" genom "livslångt lärande".

Syfte: Genom att kritiskt granska EU-dokument som producerats inom ramen för i2010-strategin (*ett informationssamhälle för tillväxt och konkurrens*) vill jag synliggöra hur EU beskriver informationssamhället som något oundvikligt och förutbestämt, och samtidigt påtar sig rollen som skapare och pådrivare i projektet. Jag vill också se på hur man talar om kunskap i det nya samhället: vilka kunskaper och kompetenser ses på som särskilt nödvändiga och önskvärda? Vilka kunskaper talas det *inte* om? Metoden som används är kritisk diskursanalys inspirerad av Norman Fairclough och de teoretiska utgångspunkterna vilar på en socialkonstruktionistisk grund.

Resultat: Informationssamhället beskrivs i EU:s dokument som en övergångsperiod eller ett stadium på vägen mot ett kunskapsbaserat samhälle. Det framtida samhälle EU beskriver bygger på instrumentalism, marknadsekonomi och neoliberal ideologi. För att möjliggöra rörelsen mot det kunskapsbaserade samhället utövar EU en form av makt som Foucault kallar governmentality eller styrningsmentalitet. Denna typ av styrning innebär att människor måste formas enligt vissa utarbetade kriterier, att en del kunskaper och karaktärsdrag uppmuntras medan andra förtrycks.

Nyckelord: Informationssamhälle, EU, governmentality, CDA, digital kompetens.

The an-alphabetism of tomorrow will not be the inability to use a PC as such. The key competence will be to have the social aptitudes to live and work in a knowledge society.

Viviane Reding, EU-kommissionär

Vi lever i ett kunskapssamhälle, säger schablonen. Men det är inte alla slags kunskaper som får blomstra i detta kunskapssamhälle.

Sven-Eric Liedman, Ett oändligt äventyr

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
1.1. Problemformulering	6
2. Teori	
2.1. Socialkonstruktivism	6
2.2. Diskursteori	7
2.3. Forskningsöversikt	8
3. Metodologi	
3.1. Ordlista	9
3.2. Urval och begränsningar	9
3.3. Critical Discourse Analysis (CDA)	10
3.4. Faircloughs tredimensionella modell	11
3.4.1. Analys av text	11
3.4.2. Analys av den diskursiva praktiken	11
3.4.3. Analys av den sociala praktiken	11
3.5. Kritiska perspektiv på CDA	12
3.6. Felkällor, Reliabilitet, Validitet	12
4. Resultatdel	
4.1. Introduktion	13
4.2. KOM-dokumentens diskursiva praktik	13
4.2.1. Tabeller	21
4.2.2. Intertextualitet	22
4.3. Inledning till den sociala praktiken	23
4.3.1. Diskursordningen	24
4.3.2. Den sociala matrisen	27
5. Diskussion	30
6. Postludium	32
7. Litteratur	33
8. Appendix	
8.1. Urvalsprocess	35
8.2. Analysapparat	36

1. Inledning

Vid Europeiska Rådet i Lissabon i mars 2000 tog EU:s stats- och regeringschefer initiativ till en strategi för att förbereda unionen inför det nya millenniets utmaningar. Denna har kommit att kallas Lissabonstrategin. Målen man satte upp var högre tillväxt, fler och bättre arbetstillfällena och ökad social integrering. Informationsteknologi angavs som ett av de allra viktigaste medlen för att uppnå dessa mål.¹ Uppdraget att skapa ett informationssamhälle för alla gick till Kommissionens Generaldirektorat för Informationssamhälle och Media. Man skulle bygga ett inkluderande samhälle för tillväxt och konkurrens. Nu har det snart gått tio år och mycket har hänt. Men har vi verkligen fått ett informationssamhälle för alla?

Dagligen matas vi med påståenden om i vilken sorts samhälle vi lever. Omväxlande framställs det västerländska samhället som neoliberalt, neokolonialt, postmodernt, flytande, globaliserat, konsumistiskt, postindustriellt, flexibelt, högteknologiskt, kunskapsbaserat, tjänstebaserat, informationsbaserat etc. Sociologen Richard Sennett karakteriserar det samtida samhället som präglad av global kapitalism, kontinuerlig förändring och upplösta hierarkier. Ett annat sätt att se på samtiden kan vara med hjälp av Max Webers beskrivning av rationaliseringsprocessen och hur teknologins och vetenskapens världar tränger in i och tar över livsvärlden. Men vad som framför allt påstås om vår samtid är att vi lever i en övergångsperiod. Den industriella epoken är historia och vi är på väg in i något nytt. Och vägen dit, för att inte tala om målet som hägrar där framme, beskrivs och definieras *om och om igen*. En utopi innehåller alltid vissa element av önskedröm. Utopin förblir en utförbar tanke. Men det framtidssamhälle som beskrivs av vår samtid är genomlyst, varje aspekt är analyserad, alla eventualiteter är planerade för. Plötsligt blir det uppenbart att det samhälle vi hela tiden håller på att förbereda kanske blir till just genom vårt planerande. Skillnaden mellan att beskriva och att skapa tappar i skärpa och den utopi som är just vårt projekt blir så till en utförd tanke. Men vems tanke? Vem äger den kunskap och makt som krävs för att beskriva och skapa det framtida samhället? Och vad krävs av dem som vill följa med dit? Europakommissionens Generaldirektorat för Informationssamhället arbetar med att formulera strategier för det samtida samhället så att övergången till det nya ska kunna bli verklighet. Genom att kritiskt granska texter rörande informationssamhället vill jag utforska hur man inom Kommissionen beskriver vår samtid. Av vad konstruerar Kommissionen sin beskrivning och vilka konsekvenser tycks just denna beskrivning ge?

¹ <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52004DC0757:SV:HTML>

1.1. **Problemformulering.** Åsikterna går brett isär om huruvida vi på väg mot-, mitt i- eller på väg bort från, ett informationssamhälle. Jag vill, genom att kritiskt se på vissa dokument som producerats inom EU, undersöka hur man beskriver det samtida informationssamhället. Genom att detaljerat studera hur något beskrivs kan man avtäcka underliggande värderingar som medverkar vid konstruktionen av ett fenomen. Utgångspunkten för mina frågor är ett konstruktivistiskt synsätt, vilket i det här fallet innebär att det inte är någon skillnad på att beskriva ett samhälle och att skapa det. Mer preciserat kan min problemformulering uttryckas som tre frågor:

1. Hur beskrivs informationssamhället i dokument producerade inom institutionen EU?
2. På vad bygger man denna beskrivning, d.v.s. vad ingår i konstruktionen av i-samhället?
3. Vilka effekter kan man ana av just den beskrivning som existerar i EU:s dokument?

Diskursanalys är användbart när man vill studera skillnader mellan språk och handling, förändring i synsätt, identitetskonstruktioner, debatter och olika typer av maktordningar.² EU-dokument bygger på uppfattningar hos expertisen inom särskilda politiska områden, och därmed blir granskningen av dokument också en granskning av de olika maktordningar som existerar inom EU. För mitt undersökningsområde blir det då av intresse hur maktordningen inom EU påverkar beskrivningen av informationssamhället. Den diskussionen följer naturligt vid undersökningen av den sociala praktiken.

2. Teoretisk förankring

2.1. **Socialkonstruktivism.** Berlebo Wenneberg beskriver socialkonstruktivism med hjälp av synen på teknologi: ”Den traditionella synen på teknologin innebär att man uppfattar teknologins utveckling som determinerad, det vill säga att det rör sig om en utveckling som försiggår på ett på förhand fastslaget eller bestämt sätt. [...] Teknologins utveckling kan på grundval av detta synsätt inte påverkas av utifrån kommande mänskliga krav och önskemål.”³ Författaren menar att konstruktivismen vill göra upp med tron på teknologins natur och den determinerade utveckling som teknologin tillskrivs. Avgörande för det socialkonstruktivistiska synsättet, enl. Berlebo Wenneberg, är att ”*inte acceptera sociala företeelsers 'naturlighet', att de alltid varit sådana, att de inte kan vara annorlunda och att de inte skulle kunna vara av människan skapade storheter.*”⁴

² Bergström Göran & Boréus Kristina *Textens mening och makt* Studentlitteratur 2008, s. 357

³ Berlebo Wenneberg Søren *Socialkonstruktivism. Positioner, problem, perspektiv* Liber 2001, s. 59

⁴ Berlebo Wenneberg Søren *Socialkonstruktivism. Positioner, problem, perspektiv* Liber 2001, s. 62

Vivien Burr menar att socialkonstruktivismen skiljer sig från traditionella perspektiv genom sin kritik av realismen och sitt fokus på språket som social handling.⁵ Björn Eliasson menar att socialkonstruktivism handlar om att verklighet skapas och ges mening genom social interaktion. Attityd, betydelser och beteenden uppstår i sociala sammanhang och inte i individuella mentala processer. Eliasson pekar också på språkets betydelse vid skapandet av världsbilder: "Detta lyfter fram till exempel texters betydelse när det gäller att konstruera det samhälle vi lever i, till exempel ett 'informationssamhälle'."⁶ Replipunkt för min granskning är det socialkonstruktivistiska förhållningssättet. Text skapad inom politiska institutioner bygger på expertis; att vissa utsagor betraktas som mer sanna än andra. Men expertis är föränderlig och bunden till en samhällelig kontext. Därför är det socialkonstruktivistiska perspektivet lämpligt som grund för en kritisk granskning av EU-dokument.

2.2. Diskursteori. Den språkliga vändningen (the linguistic turn) kallades den punkt då man började anse att språket i mångt och mycket sätter gränserna för vad vi kan uttrycka. Genom att namnge saker, grupper, händelser och handlingar skapar man sammanhang. Genom att använda språk konstruerar man verklighet. Börjesson & Palmblad menar att det sedan Den språkliga vändningen inte längre finns några objektiva hållpunkter eller utsiktsplatser utanför diskurserna eller bortom de språkliga framställningarna.⁷ Den språkliga vändningen, menar Alvesson & Kärreman, influeras av postmodernismen och postobjektivistiska hermeneutiska forskningsstrategier.⁸ Eliasson ser strukturalism (hur mening och betydelse uppstår genom språk) och poststrukturalism (att språkets innebörd beror på hur det brukas i specifika sociala sammanhang och praktiker) som betydande influenser⁹. En vetenskaplig text t.ex. präglas ju av att den försöker uppnå en avsedd effekt: att övertyga läsaren.¹⁰ En konstruktivistisk grundsyn, Den språkliga vändningen och marxistisk teori utgör tillsammans grunden för diskursteoretisk härledning. Men vad innebär då egentligen *diskurs*? Jag utelämnar litteraturens många och överlappande definitioner och håller mig till Faircloughs allmänna beskrivning, som säger att diskurs är "systems of rules which make it possible for certain statements but not others to occur at particular times, places and institutional locations."¹¹

⁵ Burr Vivien *Social Constructionism* Routledge 2003, s. 5-9

⁶ Eliasson Björn *Diskurser om informationssamhället* Karlstad University Press 2005, s. 27

⁷ Börjesson Mats & Palmblad Eva (red.) *Diskursanalys i praktiken* Liber 2007, s. 10

⁸ Alvesson Mats & Kärreman Dan i Allwood Carl Martin s. 97

⁹ Eliasson Björn *Diskurser om informationssamhället* Karlstad University Press 2005, s. 25-26

¹⁰ Alvesson Mats & Kärreman Dan i Allwood Carl Martin *Perspektiv på kvalitativ metod* s. 113

¹¹ Eliasson Björn *Diskurser om informationssamhället* Karlstad University Studies 2005, s. 24

2.3. Forskningsöversikt. Följande översikt är ett urval av den litteratur jag tittat på, där varje text i mitt tycke summerar sitt ämne på bästa sätt. För tydlighetens skull har jag delat in översikten i några övergripande teman som på olika sätt har med ämnet att göra.

- **Informationssamhället.** Björn Eliassons *Diskurser om informationssamhället* (Karlstad University Studies 2005) har i arbetet fungerat nästan som ett uppslagsverk i metodologiska frågor. Jerry L. Salvaggios *The Information Society. Economic, social & structural issues* (LEA 1989) erbjuder en tidig kritisk granskning av informationssamhället, hur det definierades och vilka effekter man då ansåg att ett sådant kunde föra med sig.
- **Kunskapssamhället.** Bernt Gustavssons *Vad är kunskap? En diskussion om praktisk och teoretisk kunskap* (Skolverket 2002) är en grundlig genomgång av kunskapsbegreppet. Gustavsson tar upp relevanta frågor om hur kunskap kopplar till makt, demokrati och information i det framväxande kunskapssamhället. Lars Qvortrups *Det vidende samfund* (Unge Pædagoger 2004) ser på kunskapsfrågor ur samhällsperspektiv i en undersökning av de tre ”mysterierna” kunskap, bildning och utbildning. Ambitionen är att skapa en sammanhängande teori om kunskapen i kunskapssamhället.
- **Lifelong learning.** EU anammade tidigt begreppet och har sedan salufört det som ett universalmedel för att skapa funktionella medborgare. Gun Berglund har studerat följderna, bl.a. i *Pathologizing and medicalizing lifelong learning. A deconstruction* som återfinns i Fejes & Nicoll (ed.) *Foucault and lifelong learning. Governing the subject* (Routledge 2008). Peter Jarvis har författat en trilogi på temat *Lifelong Learning and the Learning Society*. Den bok jag refererat till heter *Democracy, Lifelong Learning and the Learning Society* (Routledge 2008).
- **Digital literacy.** Begreppet digital kompetens kopplas ofta till livslångt lärande. Colin Lankshear & Michele Knobel (ed.) har sammanställt forskning kring digital kompetens i boken *Digital Literacies. Concepts, policies and practices* (Peter Lang 2008). Redaktörerna driver tesen att digital kompetens bör betraktas som ett plural (kompetenser) då begreppet är så mångfacetterat. Av särskilt intresse för mitt ämne är Leena Rantala och Juha Suorantas artikel: *Digital Literacy Policies in the EU. Inclusive Partnership as the Final Stage of Governmentality?*
- **EU & Governmentality.** Jens Henrik Haars & William Walters kritiska EU-studier visar hur Europa konstrueras inom olika diskurser, t.ex. en moderniseringsdiskurs eller en demokratiseringsdiskurs. Boken jag refererar till heter *Governing Europe* (Routledge 2005).

3. Metodologi

3.1. Ordlista. Fairclough grundar sitt analysinstrument på några specifika koncept och definitioner. För att göra metoddelen mer lättillgänglig inkluderar jag här delar av den ordlista som återfinns i *Methods of Text and Discourse Analysis* (Titscher et al.).¹²

- *Diskurs* (konkret form): Sätt att påvisa erfarenhet från ett särskilt perspektiv.
- *Diskurs* (abstrakt form): Språkanvändning uppfattad som social praktik.
- *Interdiskursivitet*: En texts sammansättning av olika diskurser och genrer.
- *Genre*: Språkanvändning kopplad till en särskild social aktivitet.
- *Diskursordning*: Summan av de diskursiva praktikerna inom en institution och relationerna mellan dessa.
- *Diskursiv händelse*: Nivå av språkanvändning, analyserad som text, diskursiv praktik och social praktik. Se vidare avsnittet om Faircloughs tredimensionella modell nedan.

3.2. Urval och begränsning. Winther Jørgensen & Phillips menar att valet av material till ett forskningsprojekt är beroende av flera saker: "av problemformuleringen, av ens kunskap om vilket material som är relevant inom den sociala domän eller den institution man är intresserad av, och av huruvida och hur man kan vinna tillträde till det."¹³ Titscher et al. menar att man, för att hitta sitt analysmaterial, ska ta ställning till fyra frågor:¹⁴ (1) From what material do I make the selection? (2) What do I select from this? (3) How much of this selection do I analyze? och (4) What are my units of analysis? Min urvalsprocess redovisas i appendix, s. 35. Miles & Huberman menar att urvalet begränsas av två åtgärder: Man måste *sätta gränser* för vad som är möjligt att göra med de resurser man förfogar över och man måste *skapa en ram* som kan motivera och åskådliggöra arbetets underliggande konstruktion.¹⁵ Jag har valt att studera texter som producerats inom EU:s i2010-strategi därför att det begränsar textmängden tidsmässigt (2005-2010), tematiskt ('informationssamhället') och konceptuellt (i2010 som *en* strategi av flera möjliga). Textnära analys är arbetskrävande och tar lång tid. Texterna måste begränsas samtidigt som varje dokument ska innehålla tillräckligt mycket information för att analysen ska vara givande. Jag anser mig ha uppnått denna balans genom att följa texter inom i2010-strategin.

¹² Titscher, Meyer, Wodak & Vetter *Methods of Text and Discourse Analysis* SAGE Publications 2002, s. 148

¹³ Winther Jørgensen & Phillips *Diskursanalys som teori och metod* Studentlitteratur 2000, s. 84

¹⁴ Titscher, Meyer, Wodak & Vetter *Methods of Text and Discourse Analysis* SAGE Publications 2002, s. 33-34

¹⁵ Miles, Matthew B. & Huberman, A. Michael *Qualitative Data Analysis* SAGE Publications 1994, s. 27

3.3. Critical Discourse Analysis. Diskursanalys ska fokusera på det som faktiskt sagts eller skrivits för att undersöka de mönster som framträder i utsagorna och de sociala konsekvenser som olika diskursiva framställningar av verkligheten får. Det handlar alltså inte om att försöka nå fram till en sanning som existerar bakom diskursen då det är diskursen i sig som är föremål för analys.¹⁶ Utmärkande för det diskursanalytiska fältet är enligt Bergström & Boréus att språket är socialt konstituerat samtidigt som det skapar sociala relationer och kognitioner, och att man inte söker efter aktörer och motiv utan fokuserar på makt och vilka tvingande normer som diskurser skapar.¹⁷ Fairclough bygger sitt teoretiska ramverk på Althusserns ideologiteori, Foucaults maktteorier samt de filosofiska traditionerna hos Frankfurtskolan och Antonio Gramsci.¹⁸ Metodologiskt bygger Faircloughs CDA på tre traditioner som kopplats ihop. Det är Hallidays funktionella grammatik, hermeneutisk mikrosociologi som etnometodologi och samtalsanalys samt makrosociologisk analys av social praktik enligt Foucault.¹⁹ Ruth Wodak har sammanfattat CDA i åtta principer vilka jag av utrymmesskäl endast listar nu med hänvisning till de förklaringar som finns i den refererade litteraturen²⁰. Hon beskriver metoden enligt följande: *CDA addresses social problems, discourse is historical, discourse is a form of social action, discourse constitutes society and culture, discourse does ideological work, power relations are discursive, discourse analysis is interpretative and explanatory, the link between text and society is mediated.*

Titscher et al. menar att CDA är kritisk på två sätt: teoretiskt bottnar den i Frankfurtskolans och Habermas kritiska filosofi, och det analytiska redskapet bygger på kritisk lingvistik som utarbetats av Halliday, Fowler och Kress & Hodge.²¹ Winther Jørgensen & Phillips menar att det kritiska syftar till att belysa den roll en viss diskursiv praktik spelar för upprätthållandet av ojämlika maktförhållanden, och att resultatet av sådan forskning kan användas i kampen för social förändring.²² Fairclough menar dock att man måste överväga olika etiska aspekter vad gäller den offentliga användningen av forskning, eftersom risken finns att resultatet av kritisk forskning kan komma att användas för att motivera och legitimera social ingenjörskonst.²³

¹⁶ Winther Jørgensen & Phillips *Diskursanalys som teori och metod* Studentlitteratur 2000, s. 28

¹⁷ Bergström Göran & Boréus Kristina (red.) *Textens mening och makt* Studentlitteratur 2008, s. 326-328

¹⁸ Titscher, Meyer, Wodak & Vetter *Methods of Text and Discourse Analysis* SAGE Publications 2002, s. 144

¹⁹ Winther Jørgensen & Phillips *Diskursanalys som teori och metod* Studentlitteratur 2000, s. 71

²⁰ Fairclough Norman & Wodak Ruth *Critical Discourse Analysis* Återfinns som kapitel 10 i van Dijk, Teun A. *Discourse as social interaction* SAGE Publications 1997, s. 271-280 och Winther Jørgensen & Phillips *Diskursanalys som teori och metod* Studentlitteratur 2000, s. 67-70 samt Titscher, Meyer, Wodak & Vetter *Methods of Text and Discourse Analysis* Sage Publications 2002, s. 146

²¹ Titscher, Meyer, Wodak & Vetter *Methods of Text and Discourse Analysis* SAGE Publications 2002, s. 144

²² Winther Jørgensen & Phillips *Diskursanalys som teori och metod* Studentlitteratur 2000, s. 70

²³ Winther Jørgensen & Phillips *Diskursanalys som teori och metod* Studentlitteratur 2000, s. 92

3.4. Faircloughs tredimensionella modell. Ett huvudsyfte med CDA är att undersöka relationerna mellan diskurs och social struktur,²⁴ m.a.o. förbindelser mellan språkbruk och social praktik.²⁵ Faircloughs modell för detta består av tre dimensioner. Vid analys av en kommunikativ händelse ska samtliga tre dimensioner vara aktiverade, med olika styrka och fokus beroende på undersökningens syfte. Man studerar textens egenskaper (*text*), de olika produktions- och konsumtionsprocesser som är förbundna med texten (*diskursiv praktik*) samt den bredare sociala praktik som den kommunikativa händelsen är en del av (*social praktik*).²⁶ Titscher et al. menar att textanalysen är deskriptiv, att analysen av diskursiv praktik är tolkande och att analysen av den sociala praktiken är förklarande.²⁷

3.4.1. Analys av text. Här ser man på den kommunikativa händelsens form och innehåll, och hur de formella dragen skapar diskurser lingvistiskt. För att undersöka en text kan man använda den begreppshierarki Fairclough utarbetat och som redovisas av Eliasson.²⁸ Denna innebär att man analyserar *vokabulär* (enskilda ordval), *grammatik* (hur satser och meningar konstruerar olika betydelser), *sammanhang* (satsers och meningars sammansättning) och *textstruktur* (textens generella struktur och arkitektur). Se vidare i appendix s. 36.

3.4.2. Analys av den diskursiva praktiken. Här ser man på den kommunikativa händelsens produktion, distribution och konsumtion. Man försöker kartlägga hur den aktuella händelsen hänger ihop med andra händelser, vilka texter den bygger på och refererar till; man analyserar dess intertextualitet. Wodak nämner i sitt CDA-manifest ovan att ”The link between text and society is mediated.” Med det menar hon att diskursiv praktik fungerar som länk mellan text och social praktik. Det är endast genom diskursiv praktik – där människor använder språk för att producera och konsumera texter – som texter kan forma och formas av social praktik.²⁹

3.4.3. Analys av den sociala praktiken. Här ser man på textens och den diskursiva praktikens vidare sociala och kulturella kontext. Fairclough och Titscher et al. beskriver den som en analys av den sociala praktikens olika abstraktionsnivåer: Den omedelbara kontexten där en händelse äger rum (the situation), den något vidare institutionella praktiken för

²⁴ Bergström Göran & Boréus Kristina (red.) *Textens mening och makt* Studentlitteratur 2008, s. 322

²⁵ Winther Jørgensen & Phillips *Diskursanalys som teori och metod* Studentlitteratur 2000, s. 76

²⁶ Winther Jørgensen & Phillips *Diskursanalys som teori och metod* Studentlitteratur 2000, s. 74-75

²⁷ Titscher, Meyer, Wodak & Vetter *Methods of Text and Discourse Analysis* SAGE Publications 2002, s. 152

²⁸ Eliasson Björn *Diskurser om informationssamhället*. Karlstad University Studies 2005, s. 59

²⁹ Winther Jørgensen & Phillips *Diskursanalys som teori och metod* Studentlitteratur 2000, s. 75

händelsen (the institutional context) samt den ännu något vidare ramen av samhälle och kultur (the wider group or social context).³⁰ Det väsentliga med denna tredje dimension i Faircloughs modell är att analysen vidgas till att behandla frågor om makt och ideologi. För att nå dit måste man dra in annan relevant teori från exempelvis samhällsvetenskap, sociologi och kulturteori.³¹ Det är i dialogen mellan den diskursiva praktiken och den vidare teoretiska kontextualiseringen som undersökningen kan finna sina slutsatser. Winther Jørgensen & Phillips menar att det är här som man på allvar kan närma sig frågan om förändring och ideologiska konsekvenser.³²

3.5. Kritiska perspektiv på CDA. Mats Börjesson anser att själva diskursbegreppet använts alltför tanklöst: ”I långa stycken har denna riktning [CDA, min anm.] visat sig vara en namnbytande verksamhet: begreppet ideologi har bytts mot diskurs, begreppet praxis har bytts mot diskursiva praktiker, talet om hegemoni har omformulerats till utestängningssystem, osv.”³³ Börjesson tycks även tolka Faircloughs tal om riskerna med att kritisk forskning kan hamna i fel händer (se CDA ovan) som att den kritiska forskaren anser sig sitta inne med rätt svar. Genom att kalla sig kritisk ger man sig själv tolkningsföreträde vilket, menar Börjesson, gör Fairclough och andra kritiker till utmärkta studieobjekt för diskursanalys!³⁴ I senare texter har Börjesson tonat ned sin kritik. Då pekar han i stället på vikten av reflexivitet och transparens för att undvika situationer där forskarens medvetande uppfattas som mer sant och reellt bara för att det är kritiskt: ”En betydligt viktigare uppgift för diskursforskaren är [...] att göra reda för vems kontexten är, att motivera valet av kontext samt diskutera följderna av detta val för studien.”³⁵

3.6. Felkällor, Reliabilitet, Validitet. Eliasson menar att den vanligaste felkällan vid diskursanalys är att materialet inte analyserats tillräckligt noga, att det är underanalyserat.³⁶ Detta är en anledning (av flera) till att diskursanalytiska undersökningar ofta blir väldigt omfattande. Validitetskriterierna säger att rapporten ska ange ”[...] exempel från det empiriska materialet plus detaljerade redogörelser för den tolkning som binder ihop analytiska påståenden och

³⁰ Eliasson Björn *Diskurser om informationssamhället*. Karlstad University Studies 2005, s. 63 samt Titscher, Meyer, Wodak & Vetter *Methods of Text and Discourse Analysis* SAGE Publications 2002, s. 151

³¹ Se Winther Jørgensen & Phillips, s. 90; Eliasson s. 63-64; Titscher et al. s. 151; Bergström & Boréus s. 324 f.

³² Winther Jørgensen & Phillips *Diskursanalys som teori och metod* Studentlitteratur 2000, s. 90

³³ Börjesson Mats *Diskurser och konstruktioner. En sorts metodbok* Studentlitteratur 2003, s. 180

³⁴ Börjesson Mats *Diskurser och konstruktioner. En sorts metodbok* Studentlitteratur 2003, s. 181

³⁵ Börjesson Mats & Palmblad Eva *Diskursanalys i praktiken* Liber 2007, s. 19

³⁶ Eliasson Björn *Diskurser om informationssamhället* Karlstad University Studies 2005, s. 64-67

specifika textutdrag.³⁷ Titscher et al. betonar att CDA måste vara begriplig i sina tolkningar och förklaringar. Transparens och praktisk relevans är andra kriterier som CDA måste förhålla sig till. Resultaten är enligt Titscher et al. öppna i betydelsen att "the validity of CDA results is not absolute and immutable but always open to new contexts and information which might cause the results to change."³⁸ Winther Jørgensen & Phillips menar att validiteten hänger ihop med sammanhanget: "Analytiska påståenden ska ge diskursen en form av sammanhang, och om det är några element som inte passar in i den diskursanalytiska redogörelsen är det mindre sannolikt att andra kommer att acceptera analysen som färdig och trovärdig."³⁹

4. Resultat

4.1. Introduktion. Vid närläsningen av dokumenten har ett antal återkommande teman visat sig. Jag kommer nu att redogöra för den textuella analysen och försöka beskriva några teman som framkommit eftersom de har betydelse för förståelsen av den sociala praktiken. Eftersom utrymmet är så begränsat redovisar jag endast några få textexempel men jag tror ändå att man förstår principerna för hur processen gått till. Se appendix s. 36-37 hur analysredskapen kan se ut och s. 34 för en komplett lista över vilka dokument som analyserats. Se också s. 21 för en tabell över de teman som visade sig vid närläsningen.

4.2. KOM-dokumentens diskursiva praktik. i2010, som antogs vid Lissabonstrategins nystart 2005, bygger på den tidigare strategin för informationsamhället: eEurope-strategin. För en mer ingående beskrivning av hur i2010-strategins mål och teman har formats, se avsnittet *intertextualitet* (s. 22). i2010 bygger på tre stora och delvis överlappande diskurser som kan sammanfattas i de tre i-na: 'i' is for an internal market in information services, 'i' is for investment in ICT research and innovation och 'i' is for inclusion and a better quality of life.⁴⁰ Det är alltså fråga om en politisk diskurs om det gränslösa Europa och ett enat inre informationsområde, en ekonomisk diskurs om hur Europa ska bli världsledande inom forskning och utveckling samt en socialpolitisk diskurs om hur Europa ska kunna skapa tillräckligt många arbetstillfällen och samtidigt ta hand om dem som inte yrkesarbetar. Det är framför allt inom den sistnämnda diskursen jag sökt textmaterial att analysera (se *urval* s. 35).

³⁷ Winther Jørgensen & Phillips *Diskursanalys som teori och metod* Studentlitteratur 2000, s. 123

³⁸ Titscher, Meyer, Wodak & Vetter *Methods of Text and Discourse Analysis* SAGE 2002, s. 164

³⁹ Winther Jørgensen & Phillips *Diskursanalys som teori och metod* Studentlitteratur 2000, s. 123

⁴⁰ Reding Viviane SPEECH/05/107 *i2010: How to make Europe's Information Society competitive*

Jag kommer inte att redovisa KOM-dokumentens diskursiva praktik (produktion, distribution och konsumtion) eftersom den är av mindre betydelse för denna undersökning. Vid resultatredovisningen integreras vanligtvis den textuella analysen och analysen av den diskursiva praktiken. Därför heter detta avsnitt nu KOM-dokumentens diskursiva praktik, även om det framför allt är textanalysen som redovisas.

Jag kommer i följande avsnitt att använda en anpassad citationsteknik för att resonemangen ska bli tydliga. Inramade texter är utsnitt från de analyserade dokumenten. Dessa är med för att åskådliggöra hur jag kommit fram till min tolkning. Kursiverade ord och fraser refererar till dessa utsnitt, medan ord och fraser inom citationstecken refererar till mina alternativa formuleringar. Beteckningen [KOM(2005) 229] är ett id-nummer för dokumentet. Om man vill läsa något dokument i sin helhet är det bara att googla id-numret för det dokument det gäller.

IKT kommer att bli intelligentare, mindre, säkrare och snabbare. Det kommer att finnas ständig uppkoppling och användarvänligheten kommer att öka. (s. 3)

Med hjälp av Fairclouds instrument för textanalys (t.ex. transitivitet, modalitet och lexikon) kan man se att dokumentet uttrycker en syn på IKT-utvecklingen som determinerad. Man väljer formuleringen *IKT kommer att bli intelligentare* i stället för t.ex. ”användarna samt teknik- och innehållsproducenterna kommer tillsammans att skapa fler intelligenta lösningar för IKT”, och talar därmed om IKT i termer av ett subjekt med egen handlingsförmåga och möjlighet till självutveckling. Formuleringens modalitet och ordval är i sig determinerande; Kommissionen väljer formuleringen *IKT kommer att...* i stället för t.ex. ”IKT skulle kunna...”. Man uttrycker alltså ingen tvekan utan endast ett konstaterande. Formuleringen har också ett inslag av interdiskursivitet, d.v.s. den bygger i hög grad på teman och diskurser från tidigare och parallella texter, se avsnittet *intertextualitet*. Man kan också se hur formuleringar i detta dokument återkommer i varierande form i senare texter. Nedan följer en sammanställning av hur det i olika i2010-dokument uttrycks ’vad IKT är’ och ’vad IKT kan göra’:

SPEECH/05/107	<i>ICT is central to the economy – to growth and jobs – and therefore to the relaunched Lisbon Strategy. (s. 2)</i>
KOM(2005) 229	<i>Informations- och kommunikationsteknik är en stark drivkraft för tillväxt och sysselsättning. (s. 3)</i> <i>IKT kommer att bli intelligentare, mindre, säkrare och snabbare. (s. 3)</i> <i>IKT används allt mer och allt fler människor drar nytta av den. (s. 10)</i> <i>IKT kan starkt bidra till att förbättra livskvaliteten. (s. 10)</i>
KOM(2007) 146	<i>IKT anses ha stor betydelse som drivkraft för innovation (...) och som instrument för att förbättra vår livskvalitet. (s. 4)</i>
KOM(2007) 694	<i>Informations- och kommunikationstekniken (IKT) har blivit av central betydelse för många människor i hela Europa. Aktiv IKT-användning förbättrar ofta individens utsikter för arbete, information och sociala relationer. (s. 2)</i>
KOM(2008) 199	<i>Informations- och kommunikationstekniken (IKT) är och förblir en viktig faktor för ekonomisk och social modernisering. (s. 3)</i>

EU behöver lägga i en högre växel om inte takten i övergången till kunskaps ekonomin skall dämpas. (s. 4)

Här tillskriver Kommissionen sig själv en hög grad av agency (subjekt i en handlingsprocess) genom att definiera EU som 'föraren' som driver projektet *övergången* mot målet *kunskaps ekonomin*. Med hjälp av bil-metajoren kan alltså Kommissionen peka ut både riktning och hastighet för informationssamhället. Kommissionen låter oss förstå att informationssamhället är ett övergångstillstånd, en period vi måste ta oss igenom för att nå målet kunskaps ekonomin. Bil-metajoren är den enda metafor som används i i2010-dokumenterna. I gengäld används den i en mängd sammanhang, men oftast för att förklara den stora betydelse IKT har för kunskaps samhällets framväxt. Nedan följer en sammanställning av några ytterligare bil-metajorer jag funnit i i2010-dokumenterna:

SPEECH/05/107	<i>ICT is a motor of change in public services. (s. 5)</i> <i>ICT is a dynamo of change and modernisation. (s. 6)</i>
KOM(2005) 229	<i>(...) kunskap och innovation är motorerna för hållbar tillväxt (...)</i> (s. 3) <i>i2010 (...) främjar en öppen och konkurrenskraftig digital ekonomi och betonar IKT:s roll som en motor för integration och livskvalitet. (s. 3)</i>
KOM(2006) 215	<i>EU behöver lägga i en högre växel om inte takten i övergången till kunskaps ekonomin skall dämpas (s. 4)</i>
KOM(2008) 199	<i>Man måste lägga in en extra växel för att leda övergången till nästa generations nät. (s. 4)</i>

Digital konvergens håller äntligen på att mogna. (s. 4)

Detta är en variation av det övergripande temat ”IKT-utvecklingen som determinerad” [se till exempel KOM(2005) 229] där begreppet *digital konvergens* tillskrivs subjektiva egenskaper. Det är inte de ekonomiska, tekniska och sociala aspekterna på IKT-användningen som med hjälp av olika aktörer börjat länkas samman, utan konvergensen *i sig själv* som håller på att mogna. Formuleringen ... *håller äntligen på* ... indikerar att det är något som varit väntat och efterlängtat under en längre tid, vilket tyder på förekomsten av interdiskursiva inslag. Nedan följer en sammanställning av exempel på hur man i i2010-dokumenterna talar om den digitala konvergensen. Poängen med detta är att visa på det narrativ som skapas genom att enstaka ord eller fraser ändras och byts ut i dokument som följer på varandra.

KOM(2005) 229	<i>Den digitala konvergensen håller slutligen på att bli en del av vår vardag. (s. 3)</i>
KOM(2006) 215	<i>Den digitala konvergensen håller äntligen på att bli verklighet. (s. 4)</i>
KOM(2007) 146	<i>Digital konvergens håller äntligen på att mogna. (s. 4)</i>
KOM(2008) 199	<i>Den digitala konvergensen har nu blivit verklighet (...). (s. 4)</i>

Ur detta dokument plockar jag två textexempel, då det tema som framträder ur analysen är av särskild vikt för den vidare diskussionen och undersökningen av den sociala praktiken.

Även om Internetanvändningen hela tiden ökar använder 50 % av EU:s befolkning fortfarande inte Internet regelbundet. Det är huvudsakligen lågutbildade, ekonomiskt inaktiva och äldre personer som inte använder internet. (s. 4)

Ett faktum som cirkulerar i många av i2010-dokumenterna är att 40-50 % av europeerna inte använder Internet regelbundet. Ett utmärkt exempel på sammanhang (cohesion), d.v.s. hur satsers betydelseskiftningar beror på hur man framställer kontexten, är att dessa 40-50 % i ett dokument har en negativ laddning, som i meningen ovan, medan samma siffror får en positiv innebörd i yngre dokument, eftersom det finns förväntningar på en positiv trend: *Internet har blivit en del av vardagslivet: år 2007 använde varannan europé Internet regelbundet (...).* [KOM(2008) 199, s. 10]

E-integrationsåtgärder måste fokuseras på människor som riskerar att utestängas och på personer som tenderar att inte använda IKT eller som går miste om IKT-fördelar som skulle kunna förbättra deras livskvalitet. (s. 9)

Analys av lexikon, modalitet och transitivitet ger vid handen att Kommissionen anser sig ha makt att definiera problemgrupper och besluta om vilka som är de bästa åtgärderna. Ser man till transitivitet och modalitet i den första meningen visar det sig att vissa åtgärder *måste* – inte ”bör” – fokuseras på människor som riskerar utestängning. Handlingens riktning hade också kunnat vara annorlunda. En formulering som ”Människor som riskerar att utestängas bör få tillgång till E-integrationsåtgärder.” är mindre auktoritär men samtidigt uppmanande. Ordvalet *tenderar* i samband med *att inte använda IKT* och *riskan att utestängas* ger klart negativa associationer. Texten verkar på två plan - den konstituerar och är konstituerande; Kommissionen beskriver åtgärder som måste vidtas för att undvika exklusion, samtidigt som Kommissionen definierar problemkategorierna och målgrupperna. Att *tendera* att inte göra något, t.ex. använda internet, likställs med ett aktivt val.⁴¹ Talet om aktiva val med negativa

⁴¹ Strömberg Alva *Stora Synonymordboken* Strömbergs 1996, s. 608

konsekvenser ligger farligt nära ett sjukförklarande av den handlande individen⁴². Människor som går miste om IKT-fördelar som skulle kunna förbättra deras livskvalitet är alltså antingen funktionshindrade som önskar (men hindras) att använda IKT, eller icke funktionshindrade som inte förstår att livskvaliteten kunde vara bättre. En problematisering av begreppet livskvalitet, och en diskussion om vem som ansvarar för den objektiva definitionen av begreppet, saknas i detta dokument. Anmärkningsvärt kan man tycka då det är nära hälften av Europas befolkning man talar om. Direkt på ovanstående citat följer ett intertextuellt inslag med en hänvisning till ytterligare texter innehållande definitioner av problemkategorier: *Rigadeklarationen nämnde flera målgrupper som äldre, funktionshindrade och kulturella minoriteter.*

I KOM-dokumentet beskrivs alltså ett antal samhällsgrupper som behöver integrationsåtgärder för att inte exkluderas från det kunskapsbaserade samhället. Det gäller bl.a. de ekonomiskt inaktiva, lågutbildade, äldre, kulturella minoriteter och funktionshindrade.

⁴² Berglund Gun *Pathologizing and medicalizing lifelong learning. A deconstruction*. Återfinns i Fejes A. & Nicoll K. *Foucault and Lifelong Learning. Governing the subject* Routledge 2008, s. 130-149

Också här plockar jag för tydlighetens skull ut två textexempel. Det analysinstrument som är i bruk här är det som undersöker hur satser är sammanlänkade och vad som händer när en sats i förhållande till en annan betonas eller hålls tillbaka (cohesion)⁴³. På så sätt kan man upptäcka och beskriva paradoxer, motsättningar eller favoriserade ämnen. I följande exempel tycker jag mig kunna se tecken på en diskursiv konflikt:

EU har gjort stora framsteg mot en nätverksekonomi, men måste lägga in en extra växel för att leda övergången till nästa generations nät. Detta får dock inte innebära att insatserna för att överbrygga den digitala klyftan försvagas. (s. 4)

samt

Det är helt nödvändigt att utveckla europeiska politiska strategier som både främjar de ledande ländernas konkurrenskraft och behandlar klyftan mellan länder med goda respektive dåliga resultat och på så sätt motverka fragmenteringen bland medlemsstaterna. (s. 12)

Det är alltså två motsatta intresseområden som slåss om övertag i en och samma formulering: Dels handlar det om en ekonomisk (konkurrens- och tillväxtfokuserad) diskurs, och dels om en social (inklusions- och jämlikhetsfokuserad) diskurs. Jag har valt att kalla dem den blå och den röda diskursen.

Närläsningen av i2010-dokumentet har fått vissa innehållsmässiga mönster att framträda. Det ska tydligt sägas att analysen är en hermeneutisk process där man relaterar detaljer i texten till den konkreta miljö där texterna produceras.⁴⁴ Två teman som framkom på detta sätt var de blå och röda diskurserna. För att illustrera dessa teman har jag organiserat dem i en tabell (I) och senare också placerat in tabellen i ett översiktsschema (II). I schemat kan man notera att den blå diskursen är representerad i samtliga dokument utom ett, medan den röda diskursen endast förekommer i två. Däremot finns i samtliga dokument tecken på diskursiv konflikt, d.v.s. att olika diskurser kämpar om att komma i en dominerande ställning. Det begränsade utrymmet gör att jag stannar vid detta exempel. Jag hoppas ändå att textutsnittet ovan tillsammans med tabellerna nedan kan ge en fingervisning om hur analysförfarandet gått till.

⁴³ Eliasson Björn *Diskurser om informationssamhället* Karlstad University Press 2005, s. 60

⁴⁴ Eliasson Björn *Diskurser om informationssamhället* Karlstad University Press 2005, s. 59 + 68

4.2.1. Tabell I: Temaförteckning

A	IKT-UTVECKLINGEN SOM DETERMINERAD (VAD GÖR IKT?)
B	BESKRIVNING AV DEN DIGITALA KONVERGENSEN
C	KONSTRUKTION AV PROBLEMKATEGORIER
D	BENÄMNING AV ANVÄNDARNA
E	DELAKTIGHET OCH VALMÖJLIGHET
F	ICT-METAFORER
G	DEN BLÅ DISKURSEN
H	DEN RÖDA DISKURSEN
I	DISKURSKONFLIKT
J	MAKTSPRÅK

Tabell II: Förekomst av teman per dokument

Dokument	Tema									
KOM08	A	B	C		E	F	G	H	I	
KOM07	A		C		E		G		I	
ÅRS07	A	B		D	E		G		I	
ÅRS06		B				F			I	
KOM05	A	B	C	D		F	G	H	I	J
SP/05/107	A					F	G		I	J

4.2.2. Intertextualitet. Detta avsnitt kan ses som en historisk contextualisering eller kronologisk upprinnelse till senare i2010-dokument. Gemensamt för texterna är att de uttrycker en idé om ett kunskapsbaserat samhälle och vägen dit via ett informationssamhälle. *Council Resolution of 18 November 1991*⁴⁵ tar upp tre stora teman som sedan följer i dokument efter dokument fram till dagens i2010-strategi. Det är talet om ett enat informationsområde, informationsteknologi som ett konkurrensmedel för Europa på en global marknad samt vikten av att informationssamhällets medborgare utrustas med rätt och relevant kunskap. I *COM(93) 700*⁴⁶ används begreppet *informationssamhälle* och man förutser även en del negativa effekter som ett sådant kan föra med sig: ”The risk of exclusion, for example, as a result of inadequate skills or qualifications and, more generally, the emergence of a two-tier society should not be underestimated.”. I *COM(95) 224*⁴⁷ talar man om samhällsomvandlingens övergripande mål. Dokumentet säger att utvecklingen mot informationssamhället bör stödjas via underlättande av en ökad användning av avancerad teknologi, framför allt genom tillämpad utbildning samt att man måste snabba på utvecklingen av nya tillväxtarenor som digitala informationstjänster. *eEurope: An Information Society for All (2000)*⁴⁸ innehåller teman som kommer att följa med in i den senare i2010-strategin. Målet med detta dokument är att snabba på arbetet för att göra *digital kompetens* till en grundkompetens för alla europeiska medborgare. Man kan även notera att termen *lifelong learning* nu används i EU-dokumentet. I *KOM(2003) 66*⁴⁹ kan man ana en splittring av konceptet ’ett informationssamhälle för alla’ i en ekonomisk och en mer socialpolitisk riktning: ”Frågan om e-deltagande beaktas nu både i den europeiska sysselsättningsstrategin [Lissabonstrategin, min anm.] och processen för social integration.” Hittills har den sociala aspekten av informationssamhället varit mer enhetlig. Nu flyter de sociala och ekonomiska aspekterna in i varandra.

⁴⁵ Council Resolution of 18 November 1991 concerning electronics, information and communication technologies *Official Journal C 325 14/12/1991 p. 0002-0004*

⁴⁶ COM(93) 700 Growth, competitiveness, employment. The challenges and ways forward into the 21st century (white paper) *Part B, II – Competitiveness, Chapter 5: The changing society, the new technologies, A – The Information Society, p. 92-100*

⁴⁷ COM(95) 224, 31 May 1995, Towards the Information Society. Proposal for a European Parliament and Council decision on a series of guidelines for trans-European telecommunications networks (presented by the Commission) 3. *The Overall Objectives* s. 15

⁴⁸ eEurope: An Information Society For All. Communication on a Commission Initiative for the Special European Council of Lisbon, 23 and 24 March 2000, www.w3.org/WAI/References/eEurope

⁴⁹ KOM(2003) 66, 11 februari 2003, eEurope 2002 Slutrapport, stycke 2.3.3. *Deltagande för alla i den kunskapsbaserade ekonomin*, s.14

4.3. Inledning till den sociala praktiken. Den diskursiva praktiken i-2010, alltså produktionen, distributionen och konsumtionen av dokument rörande i2010-strategin, ingår i ett system av diskurser, en s.k. diskursordning. Diskursordningar kan t.ex. vara mediernas diskursordning, sjukvårdens diskursordning eller diskursordningen på ett bestämt sjukhus.⁵⁰ Fairclough menar att en specifik text eller diskursiv praktik måste relateras till andra diskurser och för analysen blir det då nödvändigt att kunna redovisa hur dessa diskursordningar ser ut.⁵¹ Med ett ben i lingvistik är CDA en lämplig modell för analys av diskursiv praktik. Däremot finns inga färdiga anvisningar för hur man analyserar social praktik.⁵² Bergström & Borréus skriver om Faircloughs studie av New Labour att ”När den tredje dimensionen av diskursbegreppet, den sociala praktiken, integreras i diskursanalysen vidgas diskursbegreppet till något ’utanför’ de till New Labour relaterade texterna.”⁵³ Jag måste alltså för att kunna ställa frågor om hur EU förhåller sig till samhället i ett vidare perspektiv skifta fokus från EU:s dokument till att betrakta institutionen på avstånd.

Undersökningen av den sociala praktiken kan ses som en kontextualisering av texten och dess diskursiva praktik. Winther Jørgensen & Phillips beskriver denna kontextualisering i två steg: Först bör man klarlägga relationerna mellan den diskursiva praktiken och den diskursordning som den ingår i.⁵⁴ Sedan beskriver man de sociala och kulturella relationer och strukturer som bildar ramen för den diskursiva praktiken. Bergström & Borréus kallar den här fasen för ”the social matrix of discourse”.⁵⁵ Det är nu man bör ta hjälp av sociologisk teori för att besvara frågorna. Den sociala praktikens abstraktionsnivåer underlättar för analysens avgränsning.⁵⁶ I mitt fall innebär ’situationen’ i2010-strategin och Generaldirektoratet för Informations-samhället, den ’institutionella praktiken’ för händelsen är EU och den ’vidare ramen’ eller sociala kontexten är samhället i stort. Abstraktionsnivåerna bidrar också till ett tydligare fokus när undersökningen går in i sin slutfas, vilken innebär att man låter den sociala praktiken gå i dialog med sociologisk teori. Jag kommer strax att återkomma till den sociala praktikens abstraktionsnivåer (s. 27), men först ska jag redovisa resultatet från analysen av den diskursiva praktiken: diskursordningen.

⁵⁰ Winther Jørgensen M. & Phillips L. *Diskursanalys som teori och metod* Studentlitteratur 2000, s. 73

⁵¹ Bergström G. & Borréus K. *Textens mening och makt*. Studentlitteratur 2005, s. 324

⁵² Bergström G. & Borréus K. *Textens mening och makt*. Studentlitteratur 2005, s. 325

⁵³ Bergström G. & Borréus K. *Textens mening och makt*. Studentlitteratur 2005, s. 346

⁵⁴ Winther Jørgensen M. & Phillips L. *Diskursanalys som teori och metod* Studentlitteratur 2000, s. 90

⁵⁵ Bergström Göran & Borréus Kristina *Textens mening och makt*. Studentlitteratur 2005, s. 325

⁵⁶ Eliasson Björn *Diskurser om informationssamhället* Karlstad University Studies 2005, s. 63 och Titscher et al. *Methods of Text and Discourse Analysis* SAGE 2007, s. 151

4.3.1. Diskursordningen. Jag redogör nu kort för två perspektiv på diskursordningen för att sedan bidra med mitt eget. Eliasson kommer i sin studie av informationssamhällets sociala praktik fram till att materialet hyser fyra stora diskurser.⁵⁷ Dessa kan sägas ingå i en diskursordning. De diskurser Eliasson ser framträda i sitt undersökningsmaterial är:

- *en marknadsekonomisk diskurs*
- *en informationsteknologisk diskurs*
- *en individualiseringsdiskurs*
- *en globaliseringsdiskurs*

Bernt Gustavsson reflekterar i sin text över hur det talas om kunskap i det samhälle som kommit att definiera sig självt som kunskapssamhälle.⁵⁸ ”Det sker på olika sätt i förhållande till olika områden i utvecklingen.” Även Gustavsson urskiljer fyra stora områden/diskurser:

- *den ekonomiska utvecklingen*
- *det tekniska området*
- *massmedia*
- *utbildningsområdet*

Winther Jørgensen & Phillips ser diskursordningen som ett socialt rum ”[...] där olika diskurser delvis täcker samma terräng som de konkurrerar om att ge innehåll var och en på sitt sätt.”⁵⁹ Diskursordningen hyser en risk för diskursiv konflikt. Gustavsson menar att ”De olika sätt att tala om kunskap som utkristalliserats inom dessa fyra fält flyter också in i och påverkar varandra.”⁶⁰ Eliasson tycker sig se hur diskurser ”[...] växelvis samverkar och lierar sig med varandra i olika kombinationer [...]. Det är med andra ord inte enbart antagonism och konflikt utan också interdiskursiva giftemål, allianser och symbiotiska förhållanden som råder.”⁶¹ Eliasson bryter ner den sociala praktiken ’informationssamhället’ i institutioner enligt den mellersta abstraktionsnivån. De institutioner som ryms inom Eliassons modell är massmedia, ekonomi, utbildningsväsen, kulturella yttringar, och politiska beslutsprocesser.⁶² Sitt undersökningsmaterial hämtar han från politiska beslutsprocesser och massmedia. Med utgångspunkt i Eliassons modell kan man säga att jag hämtat mitt undersökningsmaterial enbart från det politiska. Det nät av diskurser i vilket den diskursiva praktiken i2010 ingår kan även i mitt fall sammanfattas i fyra stora diskurser:

- *trygghet och social välfärd*
- *kunskap och lärande*
- *ekonomi*
- *teknologi*

Som synes stämmer mina fyra diskurser ganska bra överens med Gustavssons och Eliassons.

⁵⁷ Eliasson Björn *Diskurser om informationssamhället* Karlstad University Studies 2005 s. 100

⁵⁸ Gustavsson Bernt *Vad är kunskap. En diskussion om praktisk och teoretisk kunskap* Skolverket 2002 s. 35

⁵⁹ Winther Jørgensen och Phillips *Diskursanalys som teori och metod* Studentlitteratur 2000 s. 64

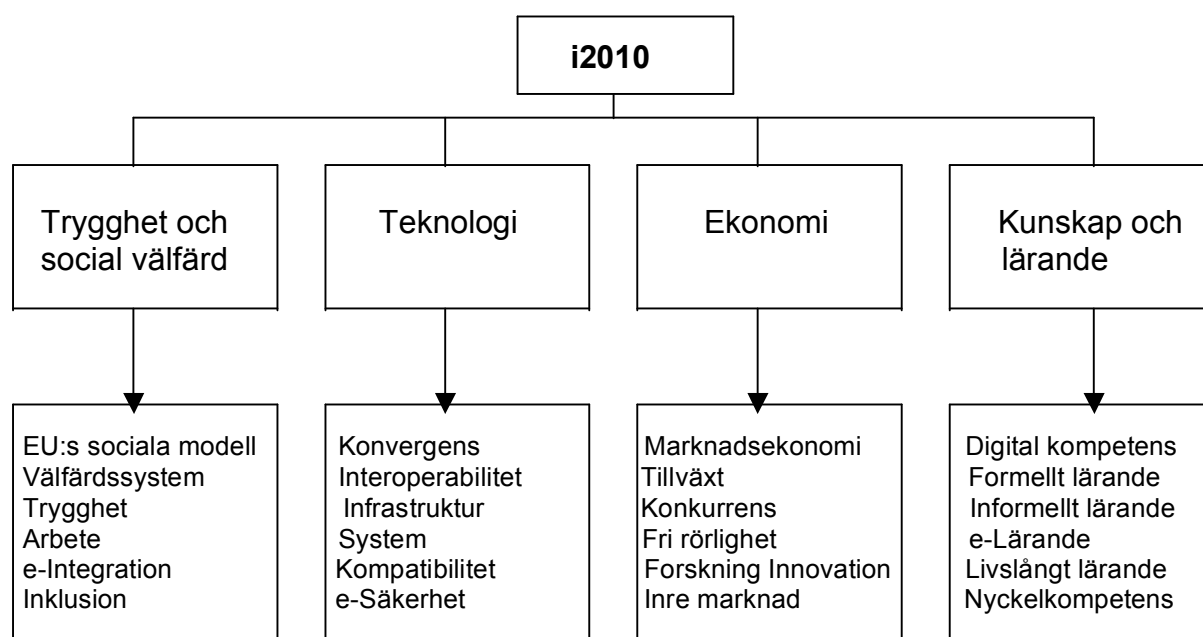
⁶⁰ Gustavsson Bernt *Vad är kunskap. En diskussion om praktisk och teoretisk kunskap* Skolverket 2002, s. 35

⁶¹ Eliasson Björn *Diskurser om informationssamhället* Karlstad University Studies 2005, s. 100

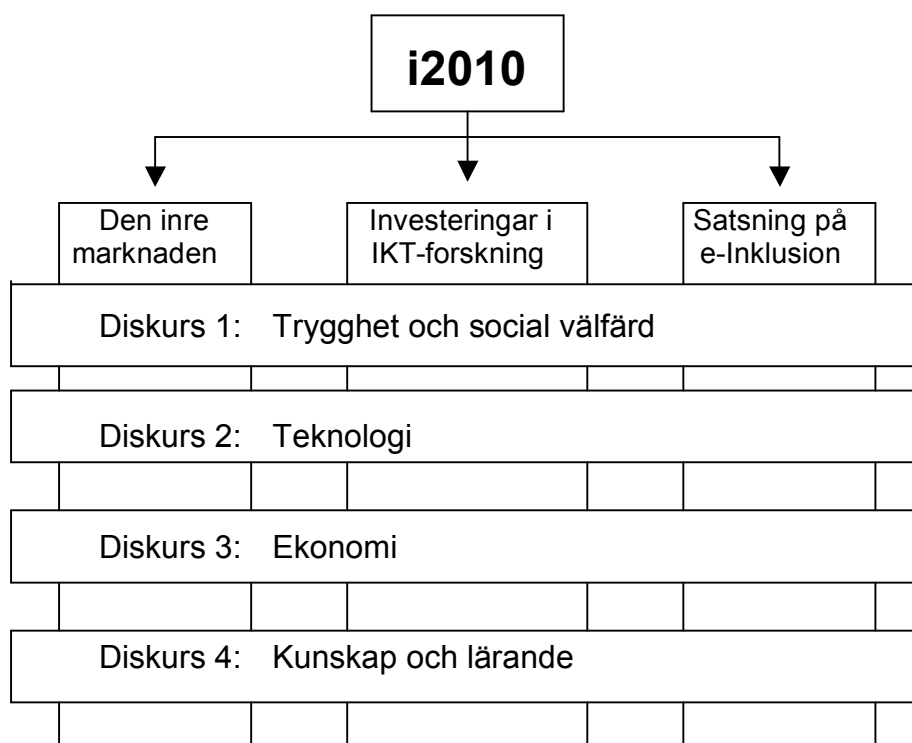
⁶² Eliasson Björn *Diskurser om informationssamhället* Karlstad University Studies 2005, s. 69

I figur I nedan ges en schematisk bild av de stora diskurser som ingår i diskursordningen, och vilka små diskurser, genrer och teman som ingår i var och en av de fyra stora. Figur II syftar till att illustrera hur diskurs och diskursordning kan gå på tvärs i förhållande till varandra. I bakgrunden ser man i2010-dokumentets uttalade strategi och i förgrunden går diskursordningen parallellt med de av EU konstruerade diskurserna. Samtliga EU-diskurser innehåller alltså i någon mån de konkurrerande eller samverkande diskurser som uppträder i diskursordningen.

Figur I (diskursordningen)

Figur II (diskursordningens spridning över i2010-diskursen)

Denna del av redogörelsen för den sociala praktiken vill jag avsluta med en återkoppling till analysen av den diskursiva praktiken för att kunna nämna något om den process som får diskursordningen att framträda. En metod har varit att vid närläsningen mejsla ut ett antal olika teman som kan sägas representera olika diskurser. (se tabeller s. 21) Detta har gjorts med hjälp av bl.a. syntaxanalys och analys av ordval. En annan metod kan vara att se på vilka ord och uttryck som förekommer mest frekvent i texterna. Nedan följer en sammanställning (tabell III) av ord och uttryck som förekommer ofta i dokumenten och som jag kopplat till de olika diskurserna.

Tabell III: Ord och uttryck fördelade på de fyra stora diskurserna

Ekonomi	Trygghet	Kunskap	Teknologi
Digital ekonomi Inre marknad Innovation Konkurrens Konsument Kunskapsekonomi Marknad Tillväxt	Arbete Delaktighet Integration Hållbar utveckling Inklusion Livskvalitet Sysselsättning Medborgare	Kunskapssamhälle Kompetens Kreativitet Livslångt lärande Samarbete Skapande Självständighet	Användare Informationsområde Informations samhälle Konvergens Producent

4.3.2. Den sociala matrisen: Hegemoni, Ideologi och Governmentality. De dokument jag analyserat som diskursiv praktik härstammar från samma sociala praktik. Social praktik inramas och förklaras genom olika nivåer av abstraktion beroende på undersökningens syfte. Eftersom min ambition är att undersöka EU:s beskrivning av informationssamhället, och de konsekvenser dessa beskrivningar får, kommer jag fortsättningsvis att hålla mig till de två vidaste nivåerna då undersökningen nu öppnar upp för frågor om makt och ideologi. Diskurs är förknippat med begreppet hegemoni. Hegemoni kan i vid mening ses som en förhandling genom vilken man skapar betydelsekonsensus.⁶³ Fairclough menar att diskursiv praktik kan ses som en aspekt av den hegemoniska kamp som bidrar till reproduktionen och transformationen av den diskursordning som den ingår i.⁶⁴ Fairclough refererar till Gramscis användning av begreppet, vilket innebär att en härskande klass genom subtila former av maktutövande kan säkra sitt herradöme. Detta sker via hegemoniska statsapparater som t.ex. kulturella institutioner, kyrkan, utbildningssystem och media vilka garanterar borgerskapet en samhällelig uppslutning.⁶⁵ Hegemonibegreppet bejakar alltså en traditionell marxistisk uppdelning i klasser: maktens elit och folket. Teun van Dijk menar att Gramscis definition av begreppet syftar på ideologisk dominans och underkastelse "[...] especially in terms of a ruling class or power elite, on the one hand, and a large dominated group of a 'mass public' or simply the citizens whose ideologies are persuasively inculcated by these elites, on the other hand."⁶⁶ van Dijk pekar alltså på ett samband mellan begreppen hegemoni och ideologi. Titscher et al. gör detsamma i sin sammanfattning av diskussionen: "According to Antonio Gramsci the political structure of a society is dependent upon a specific combination of political/institutional and civil society. To archive the agreement of the majority to the pressure exerted by the political society, a collective will must be formed. This is archived by means of ideologies."⁶⁷ Det är m.a.o. inte 'härska genom att söndra' som gäller, men 'härska genom att saluföra ideologier'. En kollektiv vilja måste skapas; det är lättare att härska över ett fåtal grupper än att styra över mängder av individer. van Dijk beskriver några kriterier för att elitistiska ideologier ska vinna acceptans hos en befolkning. Exempelvis anammas populära ideologier ofta på ett diskret sätt av eliter. På så sätt kan man vinna förtroende utan att komma i konflikt med elitens egentliga intressen.⁶⁸ Ett aktuellt exempel kan vara hur man i

⁶³ Winther Jørgensen M. & Phillips L. *Diskursanalys som teori och metod* Stud.litt. 2000 s. 80

⁶⁴ Winther Jørgensen M. & Phillips L. *Diskursanalys som teori och metod* Stud.litt. 2000 s. 80 och Titscher Stefan (m.fl.) *Methods of Text and Discourse Analysis* SAGE 2007, s. 151

⁶⁵ Brante, Andersen, Korsnes *Sociologiskt Lexikon* Natur och Kultur 2003, s. 113

⁶⁶ van Dijk Teun A. *Ideology. A multidisciplinary approach* SAGE 1998, s. 140

⁶⁷ Titscher Stefan (m.fl.) *Methods of Text and Discourse Analysis* SAGE 2007, s. 145

⁶⁸ van Dijk Teun A. *Ideology. A multidisciplinary approach* SAGE 1998, s. 184

i2010-dokumenterna väver in klimat- och jämställdhetsfrågor i en primärt ekonomisk diskurs. Man nämner i några bisatser hur viktigt det är att kvinnor uppmuntras ta för sig i den teknologiska utvecklingen och att utvecklingen av miljösmarta bilar ska skapa fler och bättre jobb.

Jag vill hävda att de 'strategier för ideologisk kontroll' som van Dijk nämner är en form av maktutövning som är jämförbar med det av Foucault myntade begreppet *governmentality*, eller på svenska, *styrningsmentalitet*. Styrning betyder i allmänhet att någon strukturerar ett handlingsfält för någon annan.⁶⁹ Begreppet *gouvernementalité* bygger på en sammansättning av *gouverner*, att styra eller regera, och *mentalité*, vilket bäst översätts med inställning. Foucault betonar alltså att styrningen ofta innehåller en inställning till, och uppfattning om, dem som ska styras.⁷⁰ Genom att föra in *governmentality*-begreppet kan i2010-dokumenterna betraktas i fler dimensioner. Begreppet tycks lämpa sig väl för att förklara den diskursiva praktikens sociala och kulturella kontext.

För Foucault är kunskap en del i alla sorters maktrelationer. Han menar att "Det är fråga om en allestädes närvarande makt: inte därför att den skulle ha privilegiet att samla allt under sin okuvliga enhet, utan därför att den skapas i varje ögonblick, på varje punkt, eller snarare i varje relation mellan en punkt och en annan."⁷¹ Sven-Eric Liedman har tolkat Foucaults tankar om komplexet kunskap/makt som att "Makt producerar verklighet och därmed också vad som uppfattas som den obetingade sanningen."⁷² Makten *konstituerar* verkligheten samtidigt som den *konstitueras av* verkligheten. Liedman beskriver också ett samband mellan makt och kunskap som Foucault närmar sig men aldrig konkretiserar: "Det är makthavarnas möjlighet att favorisera vissa typer av vetande på bekostnad av andra. Denna möjlighet har alltid funnits är så självklar att vi lätt glömmet bort den."⁷³ Följden blir att viss kunskap periodvis framstår som mer önskvärd medan annan negligeras och glöms bort. Ett exempel på detta, som jag kommer tillbaka till, är EU:s forcerade kunskapsuppträdning av alla europeiska medborgare för att de skall anpassas till kunskapssamhällets nya krav. Med hjälp av koncept som *livslångt lärande*, *nyckelkompetens* och *digital kompetens* försöker man formalisera lärandet, göra det mätbart, målstyrt och lättförpackat så att alla ska kunna ta steget upp på den digitala trappan. Tanken ter sig god men frågan kvarstår: Vilket samhällsbygge skulle vi delta i om de önskvärda kunskaperna var annorlunda än de som nu beskrivs?

⁶⁹ Nilsson Roddy *Foucault. En introduktion Égalité* 2008, s. 128

⁷⁰ Nilsson Roddy *Foucault. En introduktion Égalité* 2008, s. 129

⁷¹ Foucault Michel *Sexualitetens historia Band 1 Viljan att veta* Daidalos 2002, s. 103

⁷² Liedman Sven-Eric *Ett oändligt äventyr. Om människans kunskaper* Bonniers 2002, s. 266

⁷³ Liedman Sven-Eric *Ett oändligt äventyr. Om människans kunskaper* Bonniers 2002, s. 270

Lars Qvortrup förbiser det avgörande kunskap/makt-maktperspektivet då han hänför frågan till begreppet *kontingens*: ”Dette samfund er karakteriseret ved selvfrembragt uvished og usikkerhed. Det er karakteriseret ved, at dets grundlæggende karaktertræk er kontingens: Det frambringer et overskud af muligheder.”⁷⁴ Vi har alltså många fler möjligheter än vi någonsin skulle kunna realisera. Men sett ur ett governmentalityperspektiv så spelar det ingen roll hur många möjligheter vi har. Valet är inte fritt; elitens och expertisens styrningsmentalitet stakar ut *en* väg som den enda möjliga.

Haahr & Walters, som studerat EU ur ett governmentalityperspektiv, tycks vara eniga med Liedman om vikten av att vara uppmärksam på vilka kunskapsformer som vid ett givet tillfälle är de önskvärda. De menar att ”[...] expertise does not take generic or unchanging forms. Rather, there is a history to those forms of expertise which societies valorize. Thus one must ask of any regime of power: what are the forms of expertise that it privileges? What are the forms of knowledge, the epistemological formations which particular kinds of expertise draw upon?”⁷⁵ Och de kunskaper som för dagen är de privilegierade är just sådana som relaterar till informations- och kommunikationsteknologi.

Innan jag går vidare till slutsatserna ska jag bara nämna något om den sociala praktikens andra abstraktionsnivå, den institutionella kontexten. Peter Jarvis placerar EU i sällskap med Världsbanken, OECD och UNESCO. Målen med EU:s policy om lifelong learning är att medborgarna ska vara anställningsbara, aktiva, socialt inkluderande och självförverkligande. Men Jarvis ser ett problem med själva definitionen av sådana mål: ”Since [these aims] are formulated within a totalising framework, not only because the Commission has been trying to create a united Europe but also because it is ensnared within the dominant ideologies of neo-liberal economics and instrumentalism, the human condition it postulates is one which the human potentiality is either unacknowledged or unachievable.”⁷⁶ Jag tolkar Jarvis som att det finns något orimligt i att institutioner som har sina egna agendor ska formulera ramverk och policys för människor om vilka kunskaper och kompetenser de bör sträva efter. Vad han främst kritiserar, och som är i linje med governmentalityperspektivet, är att individen förväntas ingå i ett system som i viss mån kontrolleras av marknaden, och att man därigenom lär sig en särskild typ av anpassning: ”[the individuals] are governed through their freedom within an organisational setting.”⁷⁷ Och detta avslutar kartläggningen av den sociala matrisen.

⁷⁴ Qvortrup Lars *Det vidende samfund* Unge Pædagoger 2004, s. 44

⁷⁵ Haahr Jens Henrik & Walters William *Governing Europe* Routledge 2005 s. 26

⁷⁶ Jarvis Peter *Democracy, lifelong learning and the learning society* Routledge 2008, s. 46

⁷⁷ Jarvis Peter *Democracy, lifelong learning and the learning society* Routledge 2008, s. 49

5. Diskussion och slutsatser

• Bakgrund till EU:s beskrivning av informationssamhället. Ett flertal författare pekar på att EU:s öppna samordningsmetod, den mjuka lagstiftning man började använda i och med Lissabonstrategin år 2000, kan innebära ett demokratiproblem.⁷⁸ Ulrika Mörth menar att ”Användningen av mjuk normgivning kan legitimeras med hjälp av effektivitetsargument och därmed åtnjuta samhällelig acceptans.”⁷⁹ Detta, menar Mörth, är inte detsamma som demokrati. Vi klagar ofta på EU:s tröghet, men alternativet – en effektiv och egenmäktig maskin – känns heller inte särskilt tilltalande. Talet om effektivitet i kombination med en ofungerande demokrati ligger inte långt från talet om styrningsmentalitet eller governmentality. Styrningsmentaliteten bygger till stora delar på marknadsekonomiska och neoliberala krav på tillväxt, konkurrens och vinstmaximering, vilket påverkar de mål och värderingar man från EU signalerar som goda och eftersträvansvärda. Detta gäller inte minst frågan om privilegierad kunskap. Peter Jarvis och Rantala & Souranta delar uppfattningen att det är ett problem när villkor kring framtidens kunskap och inläring tillåts dikteras av en institution som lyder under ”[...] the tyranny of the market.”⁸⁰

Den tidiga forskningen kring informationssamhället uppmärksammade hur det rådande ekonomiska systemet påverkar samhällsbeskrivningen. På 1980-talet menade man att informationsteknologin skulle leda till en social revolution men de flesta förbisåg att revolutionen tilldrog sig inom en specifik ekonomisk kontext. Jorge Reina Schement menade då att ”[...] capitalism was and is a context which encourages certain kinds of change.”⁸¹ Detta, menar jag, är ett exempel på det ohållbara med en syn på informationsteknologins utveckling som determinerad. Den teknologiska utvecklingen är kontextuell, men genom att tala om den som förutbestämd (och agera utifrån detta) kan visioner skapas och åtgärder vidtas utan ifrågasättande.

⁷⁸ Mörth Ulrika *Den öppna samordningsmetoden som demokratiproblem* Återfinns som kapitel fem, s. 90-112 i Gustavsson, Oxelheim & Wahl (red.) *Lissabonstrategin i halvtid* Europaperspektiv, Santérus Förlag 2005 och Haar Jens Henrik & Walters William *Benchmarking Europe: Advanced liberalism and the open method of coordination* Återfinns som kapitel sex s. 114-136 i Haahr & Walters *Governing Europe* Routledge 2005

⁷⁹ Mörth Ulrika *Den öppna samordningsmetoden som demokratiproblem* s. 109

⁸⁰ Rantala Leena & Souranta Juha *Digital Literacy Policies in the EU* Återfinns som kapitel fem, s. 113 i Lankshear & Knobel (ed.) *Digital Literacies. Concepts, policies and practices* Peter Lang 2008 och Jarvis Peter *Democracy, Lifelong Learning and the Learning Society* Routledge 2008, s. 48

⁸¹ Schement J. R. *The Origins of the Information Society in the United States: Competing Visions* Kap. 3 i Salvaggio Jerry L. *The Information Society. Economic, social & structural issues* LEA 1989, s. 37

- Slutsatser utifrån EU:s beskrivning av informationssamhället. Ytterligare några teman som visade sig, som också har en direkt påverkan på beskrivningen av informationssamhället, är metaforer, konstruktionen av problemkategorier och synen på användarna. Dessa teman är kopplade till EU:s agency, d.v.s. vilken position och vilket handlingsutrymme EU tillskriver sig självt. Genom att definiera sig som förare, eller vilka egenskaper som kan betraktas som önskvärda, eller vilka grupper som kräver särskilda insatser, eller genom att bestämma vad användarna av informationsteknologi ska benämnas i olika sammanhang, så utövar man en diskret form av makt. Genom att beskriva teknologins utveckling och samtidigt anpassa sig till den får man i det närmaste total kontroll på händelseförloppet.

i2010-dokumentet beskriver det samtida informationssamhället som en avgränsad period eller som ett övergående tillstånd. Informationssamhället är en nödvändig anhalt på vägen mot en utopisk kunskapsekonomi. I somliga formuleringar kan man tolka begreppet kunskapsekonomi som liktydigt med världsledande eller världsdominerande.

För att skapa den känsla av framåtrörelse som krävs för att europeiska medborgare ska se på EU som en legitim maktapparat använder man olika former av retorik. I dokumenten skapas en tydlig narrativ struktur eller dramaturgi som går ut på att man uttalar profetior som med nödvändighet måste bli verklighet, annars riskerar man att förlora i legitimitet, prestige och makt. Ett exempel på hur man använder profetiska uttalanden är talet om den digitala konvergensen (s.17). Ett annat exempel på den retorik som används för att driva maskineriet framåt är den ständiga jämförelsen med USA. Alla åtgärder och framsteg som beskrivs i dokumenten relateras till ett USA som ständigt ligger steget före. Denna konkurrensideologi är logisk med tanke på den ekonomiska kontext i vilken dokumenten tillkommer. Till och med den öppna samordningsmetoden - själva drivkraften för EU:s samhällsförändring - som diskuteras ovan, bygger på att medlemsnationerna konkurrerar med varandra för att nå de formulerade målen.

- Åter till problemformuleringen. *Hur beskrivs informationssamhället i dokument producerade inom institutionen EU?* Den bild som tecknas i dokumenten har karaktären av ett janusansikte. Det samtida samhället beskrivs å ena sidan som något som existerar i sig självt och som vi måste anpassa oss till, och å andra sidan som något vi tillsammans bygger upp genom olika satsningar på kunskap, lärande, forskning, utveckling, osv. och som måste anpassas till vår gemensamma vision. Ett levande väsen och ett kollektivt projekt. Båda beskrivningarna ger intrycket att slutmålet som hägrar där framme är kunskapsekonomin. Allt vi gör syftar till att komma närmare förverkligandet av utopin. Samtidigt förmedlas de båda

bilderna som en pågående process, eller som en punkt på ett kontinuum. Målet som hägrar längre bort förskjuts framåt i tiden med samma hastighet som vi närmar oss det. *På vad bygger man denna beskrivning, d.v.s. vad ingår i konstruktionen av i-samhället?* Beskrivningen bygger på de teman, de diskurser och den diskursordning som vaskades fram genom analys av text och diskursiv praktik, samt på de konkurrensideologier och på den styrningsmentalitet som framkom vid diskussionen om den sociala praktiken. *Vilka effekter kan man ana av just den beskrivning som existerar i EU:s dokument?* De tydligaste effekterna är de som handlar om privilegierad kunskap i en specifik ekonomisk och samhällelig kontext. Här finns en risk att man hamnar i ett enkelriktat och instrumentellt tänkande. En förutsättning för, och konsekvens av, rörelsen mot en kunskapsekonomi är att alla medborgare deltar i ett omfattande utbildningsprogram. Alla måste förvärva digital kompetens för att kunna möta kunskapssamhällets krav och utmaningar. Gränserna för vad som ingår i begreppet digital kompetens är flytande och utsatta för ständiga omförhandlingar. Betydelsen spänner från basal datahantering till förmågan att skapa, hantera och föra ut komplex information. Den som inte lyckas tillgodogöra sig denna kunskap hamnar på fel sida deltagarklyftan och kan därför inte delta fullt ut i det demokratiska livet. Eftersom vissa kunskaper betraktas som mer betydelsefulla än andra, och eftersom deltagande i det demokratiska samhället förutsätter deltagande i en informationsteknologisk utveckling baserad på konkurrens, så är risken stor att klyftan mellan olika samhällsgrupper kommer att öka.

6. Postludium

Med anledning av det stundande svenska ordförandeskapet i EU kommer en konferens att hållas i Visby i november 2009. Konferensen syftar till att beskriva de viktigaste politiska frågorna för ett europeiskt informationssamhälle fram till år 2015. Mötet går under titeln Visby Agenda: Creating impact for an eUnion 2015. Ambitionen är att formulera en ny strategi för informationssamhället som kan ta över där i2010-strategin slutar.

7. Litteratur

- Allwood Carl Martin *Perspektiv på kvalitativ metod* Studentlitteratur 2004
- Bergström Göran & Boréus Kristina (red.) *Textens mening och makt* Studentlitteratur 2008
- Berlebo Wenneberg Søren *Socialkonstruktivism. Positioner, problem, perspektiv* Liber 2001
- Brante, Andersen, Korsnes *Sociologiskt Lexikon* Natur och Kultur 2003
- Burr Vivien *Social Constructionism* Routledge 2003
- Börjesson Mats *Diskurser och konstruktioner. En sorts metodbok* Studentlitteratur 2003
- Börjesson Mats & Palmblad Eva (red.) *Diskursanalys i praktiken* Liber 2007
- Eliasson Björn *Diskurser om informationssamhället* Karlstad University Press 2005
- Fairclough Norman *Analysing Discourse. Textual analysis for social research* Routledge 2003
- Fejes A. & Nicoll K. *Foucault and Lifelong Learning. Governing the subject* Routledge 2008
- Foucault Michel *Sexualitetens historia Band 1 Viljan att veta* Daidalos 2002
- Gustavsson Bernt *Vad är kunskap. En diskussion om praktisk och teoretisk kunskap* Skolverket 2002
- Gustavsson, Oxelheim & Wahl (red.) *Lissabonstrategin i halvtid* Europaperspektiv, Santéus 2005
- Haahr Jens Henrik & Walters William *Governing Europe* Routledge 2005
- Hellspong Lennart & Ledin Per *Vägar genom texten* Studentlitteratur 1997
- Jarvis Peter *Democracy, lifelong learning and the learning society* Routledge 2008
- Johannesson Kurt *Retorik eller Konsten att övertyga* Nordstedts Förlag 2003
- Lankshear Colin & Knobel Michele (ed.) *Digital Literacies* Peter Lang Publishing 2008
- Liedman Sven-Eric *Ett oändligt äventyr. Om människans kunskaper* Bonniers 2002
- Miles, Matthew B. & Huberman, A. Michael *Qualitative Data Analysis* SAGE Publications 1994
- Nilsson Roddy *Foucault. En introduktion* Égalité 2008
- Qvortrup Lars *Det vidende samfund* Unge Pædagoger 2004
- Salvaggio Jerry L. (ed.) *The Information Society. Economic, social & structural issues* LEA 1989
- Strömberg Alva *Stora synonymordboken* Strömbergs 1996
- Tallberg Jonas *EU:s politiska system* Studentlitteratur 2004
- Titscher, Meyer, Wodak & Vetter *Methods of Text and Discourse Analysis* SAGE 2002
- van Dijk, Teun A. *Discourse as social interaction* SAGE Publications 1997
- van Dijk Teun A. *Ideology. A multidisciplinary approach* SAGE 1998
- Winther Jørgensen Phillips *Diskursanalys som teori och metod* Studentlitteratur 2000

Granskade EU-dokument (primära textkällor)

SPEECH/05/107 *i2010: How to make Europe's Information Society competitive*

KOM (2005) 229 *i2010 – Det europeiska informationssamhället för tillväxt och sysselsättning*

KOM (2006) 215 *i2010 – Första årsrapporten om det europeiska informationssamhället*

KOM (2007) 146 *i2010 – Årsrapport om informationssamhället 2007*

KOM (2007) 694 *Det europeiska i2010-initiativet för e-integration*

KOM (2008) 199 *Europas digitala framtid förbereds. Halvtidsöversyn av i2010*

Äldre EU-dokument (sekundära textkällor)

Council Resolution concerning electronics, information and communication technologies
Official Journal C 325 14/12/1991

COM (93) 700 *Growth, competitiveness, employment. The challenges and ways forward into the 21st century* (White Paper)

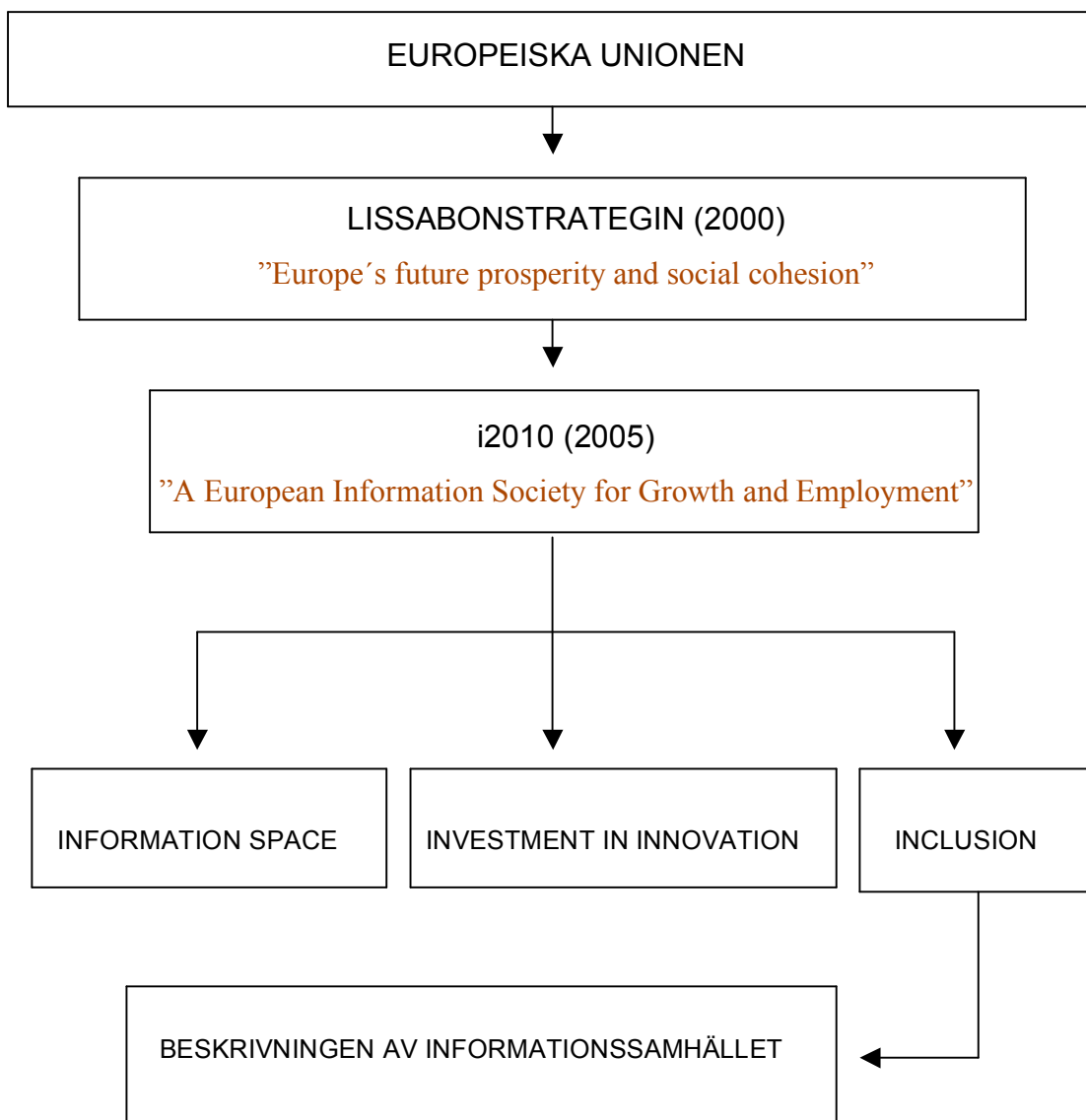
COM (95) 224 *Towards the Information Society. Proposal for a European Parliament and Council decision on a series of guidelines for trans-European telecommunications networks*

eEurope: An Information Society For All. Communication on a Commission Initiative for the Special European Council of Lisbon, 23 and 24 March 2000, www.w3.org/WAI/References/eEurope

KOM (2003) 66 *eEurope 2002 Slutrapport*

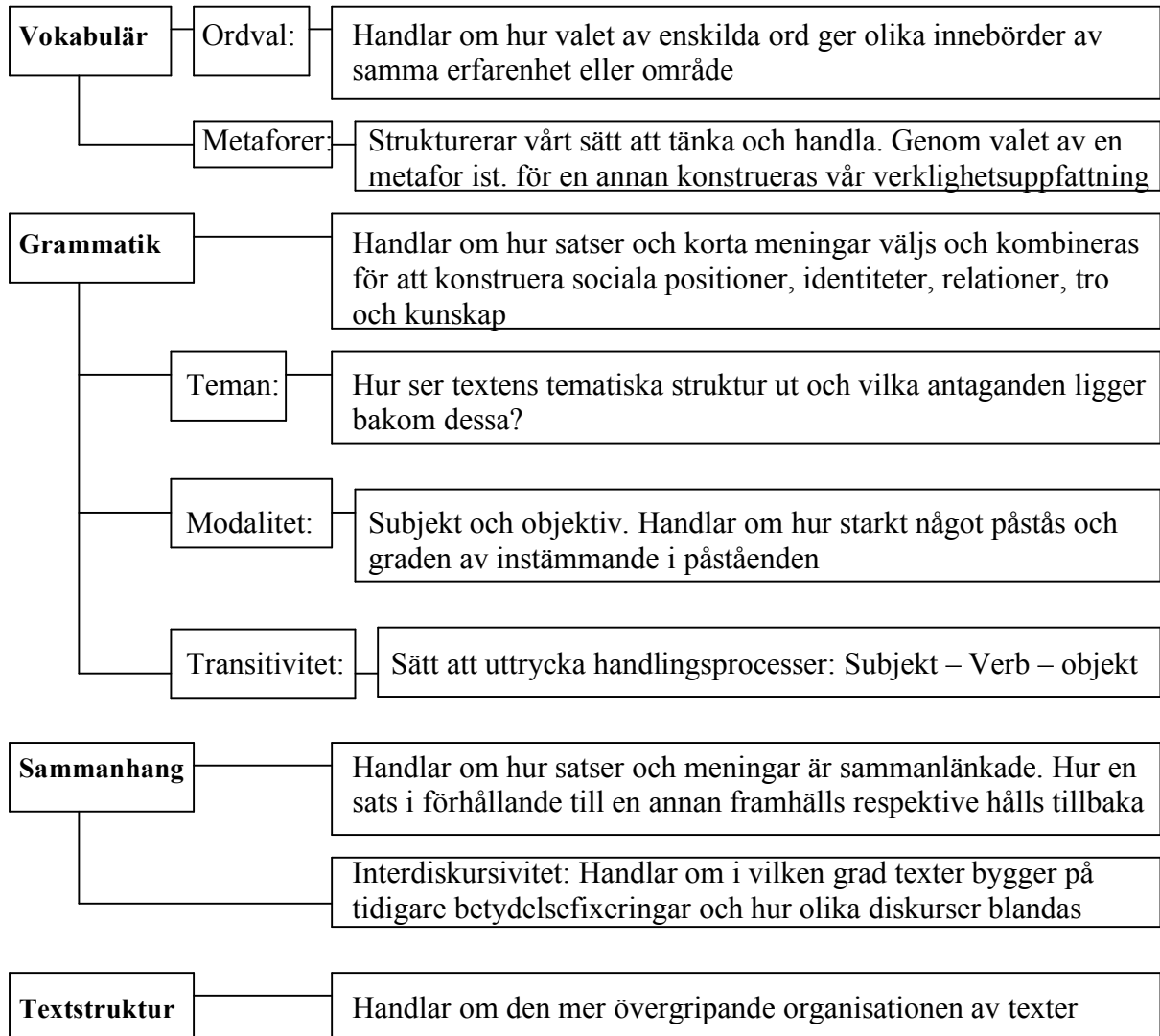
8. Appendix

8.1. Urvalsprocess. Mitt urval är hämtat från den strida ström av dokument som produceras av EU inom ramen för Lissabonstrategin (1). Urvalet avgränsas genom att jag valt dokument inom i2010-strategin (2). Från i2010-strategin har jag plockat fem nyckeldokument och ett tal (3). De redovisas i litteraturlistan på föregående sida. i2010-strategin bygger på tre områden och jag har då valt att analysera texter som skapats inom det tredje (inclusion). Ur dessa har jag lyft textavsnitt som på olika sätt beskriver informationssamhället (4).

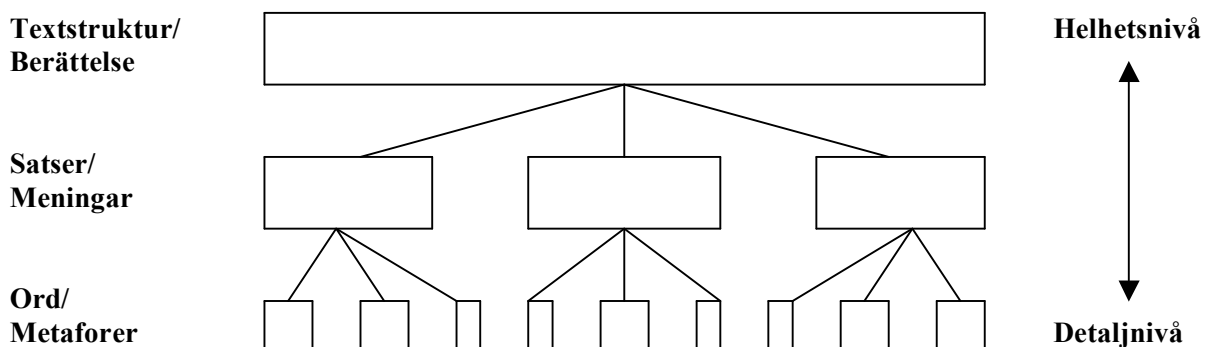

8.2. Analysapparat för text och diskursiv praktik

Redskap för analys av text (Eliasson s. 59-60)

För att förstå helheten ser man på delarna, för att förstå delarna ser man på helheten

Redskap för analys av den diskursiva praktiken (Eliasson s. 61-63)

